

V kina prihaja tretji Batman v režiji **Christopherja Nolana**, ki bo naslovljen Vzpon viteza teme. O drugem Nolanovem Batmanu, Vitezu teme, je že pred nekaj leti (natančneje leta 2008, ko se je film predvajal v kinematografih) nastal daljši prispevek, ki se je ukvarjal z nekaterimi globljimi vprašanji, ki jih je film odpiral (in tudi zapiral). Ker na Bajti omenjeni tekst takrat ni bil objavljen, še vedno pa se zdi aktualen, si ga lahko v nadaljevanju preberete sedaj:

Novi Batman, podnaslovljen The Dark Knight (Vitez teme), je zadnji megaluspešni izdelek valilnice sanj, ki ga pred izključno obrtniško naravo reši odlična igra pokojnega **Heath Ledgerja** (Joker) ter sposobnost odpiranja nekaterih fundamentalnih družbenih vprašanj. Ta komentar se bo nanašal izključno na zadnjeomenjeni aspekt filma in poizkušal rabrati ideološke komponente, ki so novi leteči podgani inherentne. Stališče avtorja teksta vam je znano vnaprej: avtorji filma so kljub presenetljivo interesantnemu odpiranju vprašanj, do konca filma zaprli skoraj vsa in gledalcu praktično niso pustili prostora za samostojno interpretacijo. Prav tako avtorji niso uspeli

prečiti

dominantne ideologije, ampak so jo, prav nasprotno, v svojem delu vztrajno reproducirali, zaradi česar filma iz kritične perspektive preučevanja nikakor ne moremo označiti za nadpovprečen filmski izdelek. Gre za klasičen blockbuster, ki se vrti skoraj izključno v zahtevanih okvirih omniprisotne kulturne industrije.

Makiavelistično vodilo

Klasična makiavelistična (po političnem filozofu **Niccolu Machiaveliju**) premisa, po kateri cilj opravičuje sredstva, je rdeča nit, ki se vleče skozi celoten film. Ali lahko v nekem zgodovinskem trenutku cilj opravičuje sredstva, kakorkoli problematična že znajo biti?

Osrednjemu protagonistu filma, Batmanu (**Christian Bale**), cilj zelo očitno opravičuje sredstva v vsaj dveh primerih. Najbolj krut primer je nadzorovanje telekomunikacij, ki se ga akterji poslužijo za lovljenje Jokerja. To je problematično iz različnih razlogov in kaže na skorajda skrajno makiavelistično dejanje. Ob tem pa je filmska uprizoritev ob nedavni mega-aferti v Združenih državah, ki je vključevala prav prisluškovanje in nadzor nad komunikacijskimi sistemi, lahko videna skoraj izključno kot apologija tovrstnih dejanj vsled »izjemnega stanja« (domnevna nevarnost terorizma).

Drugi primer makiavelizma je ugrabitev Kitajskega* poslovneža, za katerega se sumi, da se poslužuje nelegalnega poslovanja in kjer je glavni protagonist, Batman, zopet sodnik, tožnik in porota v enem. Je blizu božanstvu, ki skoraj brez dokazov ve kaj je prav in kaj pravilno. To sta zelo očitna primera, morda manj očitno je neprestano delovanje Batmana po teh principih, saj je to sama osnova njegovih akcij v boju proti kriminalu. To je edina pot, saj konvencionalne očitno niso uspešne ... In kjer je do prihoda Jokerja sam Batman izjemno uspešen, saj se implicitno

nakazuje, da se morda umika s prestola *velikega pravičnika*, ker je uspešno počistil z nesnago.

Ugotovimo torej lahko, da je v teh in vseh ostalih primerih bistvena moralna drža nekoga, ki mu je (očitno) od neke višje eksistence dano, da ve, kaj je v samem bistvu prav in kaj ni. V določenih zgodovinskih trenutkih je namreč takšno delovanje sprejemljivo, v drugih pa zopet ne. To je obenem tisto »hinavsko« delovanje, ki ga na sicer malce šlampast način Joker skozi celoten film meče v obraz Batmanu. Šlampast zato, ker je kljub izvrstni igri Ledgerja lik še premalo dodelan in takoj je vidno, da se avtorji z njim niso uspeli dovolj poistovetiti, da bi za njegovimi dejanji uspeli izgraditi dovolj koherentno logiko mišljenja. Ta zato na koncu izpade izključno iracionalna in v skladu z aktualnimi političnimi zahtevami »terorističnega diskurza«.

Skozi film dobimo jasen odgovor: takšno delovanje *je* opravičljivo in *je* sprejemljivo. Po mimiki vidimo, da na koncu na to pristane celo Batmanov pomočnik Lucius Fox (

Morgan Freeman

), ki je Batmanu ostro nasprotoval, ko je videl sistem za nadzorovanje telekomunikacij in doumel njegovo moč in nevarnost za družbo. Fox pride do spoznanja, da Bruce Wayne aka Batman zares je
Izbrani

Stanje izjeme, izjemno stanje

Pristajati na to logiko je po avtorjih filma očitno sprejemljivo v kratkem obdobju izjemnega stanja. Po tej logiki je potrebno samo prebroditi te težke čase izjeme, ko je dovoljeno iti tudi preko sicer zagotovljenih (ustavno, preko številnih konvencij itd.) pravic. In potem, ko je to stanje mimo, se lahko zopet vrnemo na ustaljene tirnice.

S stanjem izjeme, ko se lahko suspendira klasične svoboščine in ustoliči Velikega Vodjo, ki zmore sam dajati nepristranske sodbe, pa je zelo veliko težav. Ali še posebej če verjamemo **An toniju Negriju in Michaelu Hardtu**

, da »

je vojna vojna pridrla nazaj in preplavila celotno družbo

(pravzaprav identično stanju v filmu, op.)

. *Stanje izjeme je postalo permanentno in splošno.*«

Stanje z Jokerjem v filmu se dogaja na precej kratki časovni distanci in bi ga s pridržki lahko jemali kot začasno izjemno stanje, a v »resničnem« svetu je seveda povsem drugače. Grožnja terorizma je prisotna povsod in zelo dolgo časa, uspelo se jo je politično vkomponirati v družbo in stanje izjeme se je raztegnilo na nedoločljivo časovno razdaljo. Družba se prevrača v družbo nadzora ter posledično v družbo čuječnosti (kjer nadzorujemo tudi drug drugega).

V filmu je razlog, zakaj je to dovoljeno, nadvse preprost: če se s klasičnimi kriminalci še da delati po ustaljenih pravilih, se z Jokerjem preprosto ne da, ker je nor, zmešan, ne vodi ga sla po denarju, za seboj nima nobene ideje ali hotenja, ampak samo željo po norem uničevanju ter vnašanju kaosa v ustaljeni red stvari oziroma v *lepo našo*, kakor bi rekli bratje Hrvati. V sicer skoraj nekonflikten svet, ki deluje po zakonih/logiki same narave (sic!).

Bistvena stvar s katero se moramo soočiti je, kdo naj bo v tem izjemnem stanju Vodja (s tem se ukvarjam v Vprašanju herojstva spodaj) in kdaj sploh pride do situacije, ko obstoječe stanje postane tako nevzdržno, da moramo preiti v izjemno stanje, ko lahko suspendiramo sicer osnovne svoboščine. To je zelo problematično vprašanje, na katerega si sam niti približno ne upam dajati odgovora. Vsekakor pa lahko v preveč primerih vidimo, da so takšne situacije povsem umetno ustvarjene in služijo skoraj izključno parcialnim političnim namenom, ki svoje legitimacije ne iščejo več v klasičnih družbenih institucijah, ampak drugje (do sedaj sta bila klasično uporabljena Nacija in neka višja moralna instanca).

Podmena terorizma

Teroristični diskurz, ki prevladuje vse od 11/9, se je pomembno preslikal tudi na kulturno industrijo in vsaj implicitno, če ne eksplicitno, v novega Batmana. Joker je prototip tistega, kar se danes zastopi pod pojmom terorizma. Je psihopat in lunatik, njegova ideološka vodila pa so skrajno nerazumna; kdo bi si namreč želel takšno anarhijo in kaos? *Če je to edina možnost za enakopraven ter pravičen svet, potem ga nočemo!*

Hitro spoznamo, da v tej logiki vmesne ali alternativne poti tej dihotomiji ni, na izbiro imamo bodisi ustaljeni red obstoječega bodisi kaos.

To nam tudi nudi odgovor, kdaj je makiavelistično delovanje neke entitete sprejemljivo ali celo nujno. V takšnem obdobju preprosto *ne gre drugače*, in če bomo zato pohodili kakšno pravico ali prekršili mednarodno pravo, ga bomo zaradi višjega razloga, ki ga opraviči sam bog. Osnovni princip vojne proti terorizmu je zgrešen, kajti prihaja do paradoksalnih situacij: moderna nacionalna država (npr. ZDA) ne more voditi vojne proti razpršeni skupini (teroristična skupina, npr. talibani), zaradi česar lahko (ali pa najlaže) napade le neko drugo državo (npr. Afganistan). Poleg tega terorizem že v samem bistvu temelji na upor; po mnenju

Laurenta Dispota

se skoraj vsak terorizem pravzaprav predstavlja kot protiterorizem, kot odpor proti že obstoječemu terorju; gre za zadnjo možno instanco, ko družba in nekateri akterji v njej že ne vidijo več drugih izhodov in se nekateri njeni člani odločajo za povsem skrajne in nesprejemljive metode. V primeru vodenja protiteroristične vojne proti terorizmu (in ne razumevanja terorističnih dejanj kot kriminalnih dejanj) pa po

Marcu Fossatiju

pride do izničenja razlike med tema terminoma. Obe strani se namreč nujno začneta posluževati enakih, se pravi proti-pravnih metod, ki že

a priori

vključujejo neizmerljivo kolateralno škodo.

Problematičnost uokvirjenja terorizma se torej kaže na več nivojih, kar je omogočilo **Noamu**

Chomskyju

, da je označil ZDA - po lastni formalni opredelitvi terorizma - za najbolj teroristično državo vseh časov. Takisto je zgrešeno implicitno predpostavljanje, da gre v primerih terorizma za izključno iracionalna dejanja neuravnotežencev, ki ne vedo kaj delajo in ki »nam« predvsem zavidajo naš krasni sistem (ZDA postavljajo vprašanje »Zakaj nas tako sovražijo?«, a nanj nikoli ne najdejo odgovora). Potrebna je resnejša in predvsem širša analiza, da bi zastopili ta hotenja, ki imajo po sociologu

Ulrichu Becku

izhodišča v družbi (ekološkega) tveganja. Vsa ta vprašanja so po njegovem namreč

»v sovisju, tako da se enega ne da obravnavati ločeno od drugega.«

Na žalost je Beck pred več kot desetimi leti predpostavljal, da bodo ravno obstoječe nevarnosti prisilile v odpiranje prostorov političnega delovanja in nato resnično demokratično vključevanje (t.i. neprostovoljna demokratizacija za sistem), a se je vsaj v primeru terorizma izkazalo prav nasprotno.

Tri vprašanja

Obstajajo še vsaj tri pomembna vprašanja, ki jih film nosi s seboj in razlaga na svojstven način.

Vprašanje o človekovi naravi

To vprašanje je zaposlovalo filozofe že od nekdaj in jih v grobem ločilo na dva različna pola. Po eni verziji so ljudje v svojem bistvu dobri (bodisi so še, bodisi jih je pokvarila družba), po drugi pa slabi. Odgovor avtorjev filma je skrajno optimističen ter idealističen, ljudje so v svojem bistvu dobri, kar pokaže »družbeni eksperiment« dveh trajektov. Nihče ni pripravljen spustiti v zrak nasprotnega trajekta in človeških življenj za svoje preživetje. Potemtakem so tudi skrajno altruistični, kar ob tem primeru kaže tudi njihova pripravljenost, da bi ubijali za svojega (naj)bližnjega ... Ali pa bi zanj umrli.

Vprašanje bližine

Temu bi lahko rekli kar teorija bližine. Ali bližina vpliva na naše odločanje? Bolj kot ti je oseba blizu, več je vredno njeno življenje. Enakovrednost življenj je potemtakem smešna floskula, kajti življenja niso vredna enako. Če zagotovo lahko zastopimo čustveno navezanost na najbližjega, gre v ostalih primerih le še za hinavstvo oziroma uspešno vgrajeno pripadnost neki zamišljeni skupnosti. Življenje enega Američana je vredno koliko Iračanov? Očitno zelo veliko.

Pri tem tudi pridemo do odgovora, da Batman ni sposoben sprejemati dovolj racionalnih makiavelističnih odločitev, kajti zaradi najbližnjega je na kocko večkrat postavljaj življenja številnih. Batman torej nikakor ne more biti *nekaj več kot* heroj, obenem pa so nam skozi celoten film dopovedovali (in tudi jasno smo videli), da ni heroj ...

Vprašanje herojstva

Za izključno individualistično družbo je značilno, da izpostavlja heroje. Ker družbena odgovornost ne more obstajati vgrajena v družbo samo, se mora zanašati na posamezne herojske podvige, ki se jih nato spravi na raven mitološkosti, da se s tem reproducira vsaj osnovna družbena odgovornost. Pri takšni perspektivi družbena vprašanja ter probleme zmeraj rešuje posameznik, ki je osnovna in edina možna družbena enota. Iz te logike izhajajo tudi superheroji ali pa smešne ideje, da bo kapital tisti, ki bo rešil svet (primer je film **Hancock** - svet bodo rešili najboljši PR-ovci s svojim idejami). Ali pa še bolj hinavske ideje, po katerih bodo svetovne probleme reševali tisti, ki so v veliki meri najbolj odgovorni za njih. Ne dvomimo,

Bill Gates

je zagotovo bil navdušen nad Batmanom in se je zagotovo lahko poistovetil z njim v svojih zadnjih naporih po spreminjanju sveta. Če še ne veste, Gates je po novem superheroj, rešitelj sveta; človek, ki je imel v planu privatizacijo interneta, čigar Microsoft je čisti monopolist na področju operacijskih sistemov in je borca za odprto programje obtoževal s prozorno floskulo komunistov in ki je med očaki patentnega zavarovanja »intelektualne lastnine«, ki je bolj zavarovana kot Kočevski medved in močno onemogočajo na primer bolj prosto proizvodnjo zdravil. Govorimo o pomembnem producentu trenutnega družbenega stanja. Res nastavki za superheroja, ki se pravzaprav ne razlikuje veliko od Batmana (glej zadnji del).

Po ideji avtorjev filma si *pravi heroj* ne sme mazati rok, pri čemer vsi državni oz. politični akterji, tudi na koncu padli heroj **Harvey Dent**, ves čas sodelujejo z Batmanom, ki je tisti

več kot

heroj. To je smešna predpostavka, saj so krvave tudi vaše roke, če za nekaj veste ali le-to samo podpirate.

Ustavimo se za trenutek še pri ideji tistega, ki je *več kot* heroj. To so ljudje, ki so v ključnih trenutkih sposobni sprejeti težke odločitve, ker so preprosto potrebne. Na plano mora stopiti Veliki (moralni!) vodja, ki je zmožen pogledati preko neke kolateralne škode in sprejeti težke odločitve, ki gredo tudi preko nekaterih obstoječih zakonov. Alfred (

Michael Caine

) ves čas dopoveduje Batmanu, da je on ta človek, da ni heroj, ampak je *več*

.

'Lahko si torej s krvjo umaže roke v cilj nečesa večjega.'

To je pomembna predpostavka filma, kajti ravno človek, ki je zmožen biti *več kot*

heroj, lahko prevzame vajeti v trenutku krize. Ampak kot sem že zapisal,

Bruce Wayne

ni takšen človek; takšen človek navsezadnje ne obstaja, ker nas vse vodijo naši majhni parcialni

interesi, ki nam bodo zagotovo vedno blodili po glavi. Takšna pozicija zahteva osebo, ki ima sposobnosti Boga in ljudi, ki so si takšne stvari skozi zgodovino domišljali, je na žalost bilo že preveč.

Avtorji to idejo peljejo še dlje, saj se na koncu Batman altruistično in za višji razlog žrtvuje za ohranitev stabilnosti družbenega sistema (ta je zopet gradil na moralni avtoriteti posameznika in ne na svojih ustaljenih institucijah!).

Reproduciranje dominantne ideologije

Skozi celoten film lahko po zgoraj napisanem vidimo reproduciranje dominantne ideologije, preko katere uspejo avtorji iti le z nekaterimi Jokerjevimi opazkami, ki pa so prej videne ko neslane šale, kot pa potencialna realna alternativa. Gledalca se zato prisili v neenakovredno izbiro med dvema opcijama, svetlo stranjo (Batman) in temno stranjo (Joker). Tretje, alternativne poti ni. Aplicirajmo to razmišljanje na aktualno politiko: izbiramo lahko le med potjo

Georga Walkerja Busha

ali

Osame Bin Ladna

/

Sadama Huseina

/ drugega naključno izbranega hudobca iz bližnjega vzhoda. Tretje poti v trenutkih krize ni.

Selektivnost v makiavelistični logiki se pri Waynu vidi tudi pri ekonomskih vprašanjih. Če je pripravljen prekršiti zakon za hudobce, ga ni pripravljen prekršiti pri vprašanju denarja. Obstajajo torej siva področja, ki jih je za vitalnost sistema nujno treba sprejemati in upoštevati. Bruce Wayne in Bill Gates se ne razlikujeta, oba sta založena z denarjem in ga hočeta sedaj uporabljati za neke višje cilje. Seveda pod predpostavko, da njuni posegi ne bodo načeli temeljev obstoječega kapitalističnega sistema izkoriščanja in nepredstavljenih neenakosti. Če bi bili malo ironični bi lahko zapisali, da se Wayne bori za ohranitev obstoječega reda, ker s tem ohranja tudi svoj božanski ekonomski primat. Zlobneži mu kradejo profit, ki je v kapitalizmu povsem legalen. Ne obremenjuje se pretirano, če njegovi skladi vlagajo v povsem legalno in visoko profitabilno vojno industrijo, kamor vlaga tudi večina penzionističnih skladov prebivalcev Združenih držav Amerike. Na srečo odloča vprašanje bližine in dokler se vojna ne odvija na mojem vrtu in dokler ne umirajo moji otroci, me baš briga.

Hollywoodski filmi za primerjavo: Children of Men, V for Vendetta.

* Zakaj ravno Kitajskega in zakaj tako očitno poudarjanje, da Kitajci ne bodo izročili svojega državljana?! Ideološke komponente kulturne industrije se velikokrat skrivajo v majhnih detajlih. Iz perspektive mednarodnega prava bi lahko sklepali, da avtorji nakazujejo njegovo nespoštovanje in nepriznavanje s strani Kitajske. To potemtakem opraviči ugrabitev, ker se tudi oni ne držijo mednarodnega prava. Problem je v besedi *tudi*, kajti nobeden od teh dveh svetovnih hegemonov, niti ZDA niti Kitajska, ne uspeva spoštovati osnovnih konvencij ter prava - nobena od omenjenih držav na primer ne priznava Mednarodnega kazenskega sodišča.